

:

:

محصولات مختلف کشاورزی و دامی بدلیل تغذیه گیاهان و دام از منابع غذایی مختلف واجد خصوصیات کیفی متفاوتی می‌باشند. بر این اساس قیمت‌گذاری خرید محصولات مذکور نیز براساس صفات کیفی از یکسو ضامن منافع تولیدکنندگان دانا و برتر و از سوی دیگر ضمانتی مؤثر و کافی برای اجرای برنامه‌های ملی است که در راستای ارتقای سلامت افراد جامعه طراحی و اجرا میگردند.

طرح «خرید گندم براساس کیفیت» نخستین بار در زمان اجرای «طرح ملی افزایش تولید گندم» در سال ۱۳۸۳ مطرح و مورد بررسی دقیق کارشناسی قرار گرفت. مطالعات اولیه نشان داد که بمنظور برقراری عدالت و احقاق حقوق تولیدکنندگانی که با رعایت اصول فنی بهزرایی و بهنژادی، گندمی با کیفیت بالاتر تولید و عرضه مینمایند، ضروری است در سیستم و فرآیند سنتی قیمت‌گذاری این محصول اساسی تجدید نظر شده و قیمت مورد نظر بر مبنای کیفیت محصول تعریف و تعیین گردد. در تعیین کیفیت یک محصول کشاورزی یا دامی همانند سایر محصولات عوامل متعدد و متنوعی دخالت دارند اما بدلیل محدودیتهای سخت‌افزاری و نرم‌افزاری موجود بویژه برای طراحی و اجرای پروژه‌ای کاربردی که در کوتاه مدت بتواند عملیاتی شده و بخشی از مشکلات موجود در این زمینه را مرتفع نماید، در اجرای پایلوت یاد شده به سه عامل شاخص و مؤثر که عبارت بودند از: درصد پروتئین دانه، سختی دانه و وزن هکتولیت (وزن گندم در حجم یکصد لیتر) اکتفا گردید. نکته مهم اینکه اندازه‌گیری این شاخص‌ها بسادگی و در کوتاه مدت مقدور بوده و در بسیاری از کشورهای تولیدکننده گندم جهان نیز خرید گندم براساس آنها صورت میگیرد.

از آنجا که نگارنده در زمان اجرای طرح یاد شده، معاون برنامه‌ریزی و پشتیبانی مجری (وقت) طرح گندم بوده و مسئولیت هدایت آن را بعهده داشته‌است، اذعان دارد که موفقیت حاصل از طرح مذکور همچون افتخار ملی ناشی از خودکفایی گندم مرهون زحمات کلیه کسانی است که بنحوی از انحاء در این راه ایفای نقش نمودند. اما از نظر نباید دور داشت که (اگر حمل بر خودستایی نشود) هنرنمایی ویژه در این نقش هنرمندانه، از آن تیم کاری هماهنگ، منسجم و کارآمدی بود که پایه‌پای مجری طرح از هیچگونه فداکاری در این زمینه دریغ ننمودند. راقم این سطور نیز بعنوان عضوی از تیم یاد شده تنها با هدف انعکاس تلاشهای ارزشمند تیم مذکور اقدام به اطلاع‌رسانی در این زمینه نموده‌است.

خرید گندم مازاد بر نیاز کشاورزان هم‌اینک براساس روشی سنتی، ناقص و ناکارآمد صورت می‌گیرد که مبنای آن جدول پاکی خرید گندم استاندارد می‌باشد که خرید را براساس کیفیت ظاهری (افت مفید و افت غیرمفید) متناسب با شاخص‌های فنی مصوب شورای اقتصاد مجاز می‌داند. در این جدول افت مفید و غیرمفید که در برگیرنده عواملی چون وجود ناخالصی‌های فیزیکی و چروکیدگی دانه، اندازه دانه و آفت‌زدگی آن است، مورد توجه و عمل قرار می‌گیرد.

هر ساله هزینه‌های هنگفتی از سوی دستگاه‌های مختلف آموزشی، تحقیقاتی و اجرایی بخش کشاورزی برای ارتقاء سطح دانش فنی تولیدکنندگان و ترغیب آنان به ارتقاء کیفی محصولات تولیدی در زمینه‌های مختلف کشاورزی، دام و شیلات صورت می‌گیرد. اما از سوی دیگر شاخصی برای سنجش میزان کاربرد یافته‌های علمی مذکور در دست نیست و یا استفاده نمی‌شود. بهمین دلیل محصولی مانند گندم فارغ از سنجش کیفیت آن و در اقدامی غیرعادلانه به قیمت تقریباً یکسان از تولیدکنندگان ضعیف و بی‌توجه به توصیه‌های فنی و یا تولیدکنندگانی که با بکاربردن آموزش‌های ترویجی و توصیه‌های فنی محققین و مروجین محصول برتری تولید می‌نمایند، خریداری و روانه سیلوها می‌گردد. نتیجه محتوم چنین شرایطی عدم رغبت تولیدکنندگان برتر به رعایت اصول فنی و اجحاف به آنان و هدر رفتن سرمایه‌گذاری‌های صورت گرفته در این زمینه است. طرح خرید گندم براساس کیفیت ذاتی در فصل خرید سال ۱۳۸۳ بصورت آزمایشی در پنج منطقه عمده خرید گندم کشور در استان‌های خراسان، گلستان، فارس، آذربایجان شرقی و کردستان اجرا شد. در اجرای این طرح پس از انتخاب و آموزش نیروی انسانی مورد نظر و استقرار آنها در مراکز خرید، کیفیت ذاتی مقدار بیش از ۱۰۰۰۰ تن گندم با استفاده از دستگاه‌های سنجش کیفیت، تعیین شد.

✓ اهداف اصلی تحقیق عبارت بود از:

- بررسی امکان‌پذیری اجرای طرح خرید گندم براساس کیفیت ذاتی در سطح ملی.
- آگاهی از وضعیت تولیدات زارعین به لحاظ کیفیت ظاهری و ذاتی در پایلوت‌ها.
- بررسی سازگاری آزمون‌ها و ابزار تحقیق با شرایط موجود خرید گندم زارعین در مراکز خرید.
- تعیین موانع و مشکلات خرید گندم براساس کیفیت ذاتی.
- ارائه راهکارهای لازم جهت اجرای طرح خرید گندم براساس کیفیت ذاتی در سطح کشور.

نکته اساسی در تعیین کیفیت ذاتی گندم علاوه بر تعریف و تبیین شاخص‌های روشن، شفاف و قابل اندازه‌گیری، شناسایی و استفاده از تجهیزات و ابزار مناسبی است که براساس استانداردهای تدوین شده بین‌المللی، مجری طرح را در تحقق اهداف پیش‌بینی شده یاری نماید.

از آنجا که در مراکز خرید گندم، حجم عظیم گندم وارده و ازدحام تعداد زیاد کامیون‌های حامل گندم ایجاب مینماید تعیین کیفیت نمونه‌ها از سرعت قابل قبولی برخوردار باشند، لذا تجهیزات مورد نظر باید دقت کافی و قابلیت انجام آزمون در زمان مناسب را داشته‌باشند. براین اساس تجهیزات یاد شده انتخاب و پس از آموزش نیروهای انتخاب شده از استان‌های مورد نظر و استقرار وسایل در مراکز خرید، عملیات اجرایی طرح آغاز شد. در جریان اجرای طرح و برای نمونه‌برداری از کامیون‌های مختلف، از چهارنقطه از کامیون که معمولاً حدود ۱۵ تن گندم را حمل می‌کرد، با استفاده از «بامبو» نمونه تهیه شد. پس از اختلاط نمونه‌ها، نمونه مرکب نهایی برای انجام آزمون‌های کیفی مورد استفاده قرار گرفت.

:

نتایج بدست آمده از آزمون‌های کیفی که به لحاظ خودداری از اطاله کلام از ذکر جزئیات آن پرهیز شده، حاکی است محصول گندم تولیدی استان‌های مختلف از نظر صفات کیفی ذاتی و همچنین کیفیت ظاهری با یکدیگر تفاوت معنی‌داری داشته‌اند. بالاترین مقدار پروتئین، سختی دانه، رطوبت و همچنین افت مفید مربوط به استان گلستان بوده‌است. همچنین بالاترین مقدار وزن هکتولتر مربوط به استان فارس و بالاترین مقدار افت غیرمفید مربوط به پایلوت خراسان بوده‌است. جدول صفحه بعد اطلاعات مناسبی در این زمینه ارائه می‌دهد:

() :

خراسان	B	۱۰/۴۳	B	۵۴/۲۷	C	۷۵/۴۴	C	۱۰/۵۲	B	۱/۲۹	A	۲/۱۶
گلستان	A	۱۲/۸۳	A	۶۵/۵۲	B	۷۶/۱۳	A	۱۲/۶۳	A	۱/۵۳	C	۱/۵۶
فارس	C	۱۰/۰۵	B	۵۷/۶۸	A	۷۶/۳۸	B	۱۱/۶۶	A	۱/۵۱	B	۱/۶۸
کردستان	C	۹/۵۶	B	۵۳/۵	C	۷۵/۴	B	۱۱/۶۳	B	۱/۲۱	A	۱/۸۹
آذربایجان شرقی	C	۹/۶۵	C	۵۱/۶۲	D	۷۴/۳۸	C	۱۰/۴۵	A	۱/۵۱	C	۱/۴۵

با توجه به راهنمای ارزیابی محموله‌های گندم براساس درصد پروتئین، سختی دانه و وزن هکتولیتتر که در جدول (۲) آمده‌است، میانگین پارامترهای کیفیت ذاتی اندازه‌گیری شده در استانهای مورد بررسی در جدول (۳) آورده شده‌است:

() :

بسیار ضعیف	کمتر از ۷۱	تا ۳۰	کمتر از ۷
ضعیف	۷۱-۷۳/۹	۳۱-۴۰	۷-۹/۹
متوسط	۷۴-۷۶/۹	۴۱-۵۰	۱۰-۱۱/۴
خوب	۷۷-۷۹/۹	۵۱-۶۰	۱۱/۵-۱۳
بسیار خوب	۸۰ و بالاتر	بیش از ۶۰	بیش از ۱۳

() :

۷۵/۴۴	۵۴/۲۷	۱۰/۴۳	خراسان	۱
۷۶/۱۳	۶۵/۵۲	۱۲/۸۳	گلستان	۲
۷۶/۳۸	۵۷/۶۸	۱۰/۰۵	فارس	۳
۷۵/۴	۵۳/۵	۹/۵۶	کردستان	۴
۷۴/۳۸	۵۱/۶۲	۹/۶۵	آذربایجان شرقی	۵

براساس بارمبندی کیفیت ذاتی گندم تحویلی در استانهای مختلف و همچنین تعیین ضریب تصحیح منطقه‌ای، شاخص تعدیل بهای خرید گندم براساس مقدار پروتئین، میزان سختی دانه و وزن هکتولیتتر محاسبه و مقدار جایزه یا تخفیف هر محموله در حالت‌های کیفی مختلف ارزیابی میگردد.

تعدیل بهای خرید گندم براساس عوامل مختلف کیفیت ذاتی در جداول ۴ الی ۶ ذکر شده‌است:

() :

()	
-2A	کمتر از ۷۱
-A'	۷۱-۷۳/۹
قیمت پایه	۷۴-۷۶/۹
+A	۷۷-۷۹/۹
+2A	۸۰ و بالاتر

() :

()	
-2A	کمتر از ۷
-A'	۷-۹/۹
قیمت پایه	۱۰-۱۱/۴
+A	۱۱/۵-۱۳
+2A	بیش از ۱۳

() :

()	NIR	
-2A	تا ۳۰	بسیار نرم
-A'	۳۱-۴۰	نرم
قیمت پایه	۴۱-۵۰	متوسط
+A	۵۱-۶۰	سخت
+2A	بیش از ۶۰	خیلی سخت

مقدار عددی A نیز چنین محاسبه میشود:

$$\text{ریال } ۱۹۵۰ \times ۰/۱۵ = ۲۹۲/۵$$

$$۶A = ۲۹۲/۵$$

$$\text{ریال } A \# ۴۸$$

به عبارت دیگر در سال زراعی موصوف (۸۴-۱۳۸۳) که قیمت خرید تضمینی گندم ۱۹۵۰ ریال به ازای هر کیلوگرم بوده است، با احتساب ۱۵٪ جایزه کیفیت ذاتی که به بالاترین درجه کیفی گندم تحویلی (۶A) تعلق میگیرد، شاخص A حدود ۴۸ ریال به ازای هر کیلوگرم تعیین میگردد. با احتساب میزان افت براساس جدول پاکی و با استفاده از ضریب منطقه‌ای هر منطقه که در طرحهای پایلوت تعیین میشوند و با منظور نمودن شاخص تعدیل، قیمت نهایی قابل پرداخت برای خرید هر کیلوگرم گندم مورد نظر در استان معین قابل محاسبه و پرداخت میباشد.

بعنوان مثال اگر به زارعی در استان خراسان مبلغ ۳A تشویق اختصاص یابد براساس ضریب تصحیح منطقه‌ای استان خراسان که ۰/۹ میباشد، مقدار تشویق این زارع از رابطه زیر محاسبه میشود:

$$\text{ریال } ۳A = ۳ \times ۴۸ = ۱۴۴$$

$$\text{ریال } ۱۴۴ \times ۰/۹ = ۱۲۹/۶$$

متعاقب اجرای طرح یادشده و انعکاس گزارش نهایی طرح به مسئولین وقت انتظار میرفت با پیگیری جدی و ارزیابی نتایج حاصله نسبت به فراهم نمودن مقدمات اجرای آن در سطح کشور اقدام گردد. اما احتمالاً بدلیل عدم توجه دستگاه مجری خرید در بخش بازرگانی و عدم امکان تأمین اعتبار مورد نیاز آن که بالغ بر ۲۰ میلیارد ریال (به نرخ سال ۱۳۸۳) میگردید، اجرای آن مقدور نشد. هر چند رقم مذکور در مقایسه با اثرات اقتصادی - اجتماعی مترتب بر اجرای طرح، بسیار اندک است. بهر تقدیر در راستای تکمیل زنجیره حمایت از کشاورزان که خرید نقدی گندم و سایر محصولات کشاورزی مهمترین حلقه آن است، انتظار می رود با اجرای سراسری «طرح خرید گندم براساس کیفیت» توسط دستگاههای مسئول، زمینه تسری آن به سایر محصولات بخش کشاورزی نیز فراهم گردد. همچنانکه سالهاست قیمت گذاری خرید شیر از دامداران بر مبنای میزان چربی شیر تحویلی و در حقیقت با توجه به کیفیت آن صورت میگیرد و رضایت دامداران را هم در پی داشته است، برنامه ریزی و اجرای طرحهای مشابه برای خرید محصولات متنوع زراعی، باغی، دامی و شیلاتی نیز دور از دسترس نمی باشد. تجربه موفق اجرای طرح «خرید گندم براساس کیفیت» چراغی روشن فراروی مدیران بخش بازرگانی کشور است تا با «مدیریت زمان»، فرصت از دست رفته را جبران نمایند.